

יחידה 11: תנועת ההשכלה היהודית

עמודים 199-215 בספר מסורת ומהפכות- הר ברכה

נושא הפעילות: משה מנדלסון – יהודי בין שני עולמות

פעילות זו תעסוק בנושא: משה מנדלסון ורעיונותיו החדשניים בנושא הקשר בין הדת למדינה.

הקדמה: בפעילות זו נלמד על משה מנדלסון, הוגה דעות (פילוסוף) יהודי, שחי בגרמניה במאה ה-18. משה מנדלסון היה אדם משכיל, אשר לצד לימודים בתחום היהדות רכש השכלה רחבה גם בנושאים אחרים. השכלתו הרחבה – הייתה חידוש בחברה היהודית באותן שנים. באורח חייו – שיקף משה מנדלסון את רעיונות הנאורות ואף הרחיב אותם. משה מנדלסון נחשב למעצב המרכזי של תנועת ההשכלה היהודית בברלין

א. משה מנדלסון ורעיונותיו החדשניים בנושא הקשר בין הדת למדינה.

לפני שתקראו את הטקסט, הסתכלו על הכותרת על:

הכותרת נותנת לנו רמזים על הנושא של הטקסט עוד לפני שקוראים אותו.

1. סמנו **בצבע** את התשובה הנכונה:

תפקיד המילה "בין" המופיעה בכותרת להצביע על:

- התלבטות, קושי לבחור
- המקום הפיזי שבו עמד משה מנדלסון.

משה מנדלסון חי בעיר גדולה בגרמניה. מצד אחד הוא רצה להשתלב בחברת אזרחי העיר הנוצרים: ללמוד איתם, לעבוד ולבלות איתם. אך ה"עולם התרבותי" שלהם היה שונה משלו- השפה בה דיברו, הלבוש שלהם ועוד. מצד שני מנדלסון היה יהודי מאמין, שכיבד מאוד את ה"עולם התרבותי של היהדות". הוא האמין במצוות הדת וכיבד את מנהגיה. מנדלסון חשב כי בכל "עולם" יש דברים טובים ונכונים.

2. קראו את המידע בפסקה הראשונה בעמ' 202 והשלימו את המידע בתרשים, לפי מה שקראתם:

ההשכלה שרכש משה מנדלסון בילדותו ונעוריו

בילדותו

בנעוריו - לאחר גיל 14

משה מנדלסון משתלב בחברת משכילים בברלין עמוד 202 בספר הלימוד

השערת השערות: במהלך לימודינו חשוב מאוד לאפשר

לעצמנו לשער השערות. כדי שנוכל לשער השערות נחוצה

לנו אמונה "להעז לחשוב" ומעט ידע קודם.

3. שער: מה עזר למנדלסון **להשתלב** בחברת משכילים בברלין? _____

4. קראו את הפסקה **השלישית** המתחילה במילים: "בויכוחיו עם..." וענו:

סובלנות = נכונות להכיר בזכות

קיומן של דעות ואמונות, צורות

התנהגות שונות משלנו, גם אם

הן אינן מקובלות עלינו. (רב-מילים)

א. **סמנו בצבע** את התשובה הנכונה:

כיצד ביטאה ידידותם של משה מנדלסון ואפרים לסינג את ערך ה**סובלנות הדתית**?

- הם שיחקו שחמט
- הם כיבדו זה את אמונתו של זה, למרות שלא האמינו באותה דת.
- הם נהגו לאכול ביחד בערבי שבת
- הם למדו ביחד גרמנית.

ב. **סמנו בצבע** את התשובה הנכונה:

איזו מן הטענות הבאות, אותן כתב מנדלסון בחיבוריו, מביעה את ערך הסובלנות?

- ❖ הנצרות היא דת שונה מן היהדות.
- ❖ היהדות היא הדת הנכונה
- ❖ אדם יכול להאמין באיזו דת שיבחר
- ❖ חשוב לתרום לחברה בה אתה חי.

כומר מציע למנדלסון להתנצר עמוד 202 בספר הלימוד.

כומר נוצרי הציע למשה מנדלסון להוכיח שהנצרות היא דת שקרית או שיתנצר. דרישה זו הדהימה את מנדלסון, אשר לא העריך נכון את השפעתה של הנצרות ואת היותה מרכיב מרכזי בזהותה של חברת הרוב. ולכן מנדלסון הדגיש את עיקרון הסובלנות הדתית. לטענתו, הדת אמורה למשוך אליה את מאמיניה בכוח השכנוע והאהבה, ואסור שיהיו לה סמכויות או כוח כפייה כלשהו.

5. לפי פסקה זו, האם הסכים מנדלסון להמיר (לשנות) את דתו? _____

מנדלסון דוגל בסובלנות דתית במדינה עמוד 202

רעיון מרכזי של פסקה הוא משפט המנוסח בהכללה ומכיל את המסר העיקרי של הפסקה.

6. קראו את הפסקה השלישית המתחילה במילים: "בויכוחיו עם..." וענו:

סמנו בצבע את התשובה הנכונה:

א. הרעיון המרכזי בפסקה זו הוא:

- ❖ מנדלסון טען שכולם צריכים להיות יהודים
- ❖ מנדלסון טען שצריך להפריד בין הדת למדינה
- ❖ המדינה צריכה להעניש אזרח שאינו מאמין בדת שנקבעה.
- ❖ הספר "ירושלים" שכתב מנדלסון- הוא החיבור החשוב ביותר שכתב

ב. איזה משפט מבטא לפי מנדלסון, את רעיון "הפרדת הדת מן המדינה"?

- ❖ ערעור על חלק מסמכויותיה של הקהילה כארגון אוטונומי.

- ❖ חובתה של המדינה לקבוע את הדת בה יאמינו אזרחיה
- ❖ חובתה של המדינה לחוקק חוקים.
- ❖ המדינה צריכה לשפוט אדם לפי אמונתו בלבד ולא לפי מעשיו.

ג. **סמנו בצבע** את שתי התשובות הנכונות:

לפי מנדלסון רעיון "**הפרדת הדת מן המדינה**" היה רעיון מהפכני כי:

- עד אותה תקופה החוקים שעל פיהם נהגה המדינה היו חוקי הדת.
- זה היה רעיון של הוגה דעות יהודי.
- הרעיון קבע שאסור לקיים את חוקי הדת במדינה.
- היכולת להעניש עברה מידי הממסד הדתי (הרבנים) לידי המדינה.
- בזכות רעיון זה המדינה לא יכלה להעניש את אזרחיה.
- ד. שערנו: כיצד מחליש רעיון הפרדת הדת מהמדינה את מנהיגי הקהילה היהודית? __

7. קראו את **הפסקה השנייה** בעמוד 202 המתחילה במילים "**מנדלסון החשיב...**"

א. סמנו **בצבע** את התשובה הנכונה:

המילה "**עם**" המופיעה במשפט האחרון בפסקה, מלמדת כי מנדלסון:

- גם שמר על יהדותו **וגם** חי לפי רעיונות ההשכלה
- שמר על יהדותו אבל ויתר על רעיונות ההשכלה.

8. קראו את **הפסקה** הכתובה מתחת לכותרת **תחומי פעילות של תנועת ההשכלה**

המתחילה במילים "**בני חוגו**... " (עמ' 203)

א. האם ניסה מנדלסון **להשפיע** על אנשים רבים בחברה היהודית ועל הנהגת הרבנים?
העתיקו את המשפט המתאים: _____

מנדלסון מתרגם את התורה לגרמנית ומפרשה עמודים 204-205 בספר הלימוד

ביאור = פרוש

9. קראו את הפסקה השלישית

השלימו:

א. "**הביאור**" הוא: _____

רצף של סיבה ותוצאה

טקסט בהיסטוריה מכיל בתוכו פעמים רבות כמה אירועים שכל אחד מהם מוביל לאחר.

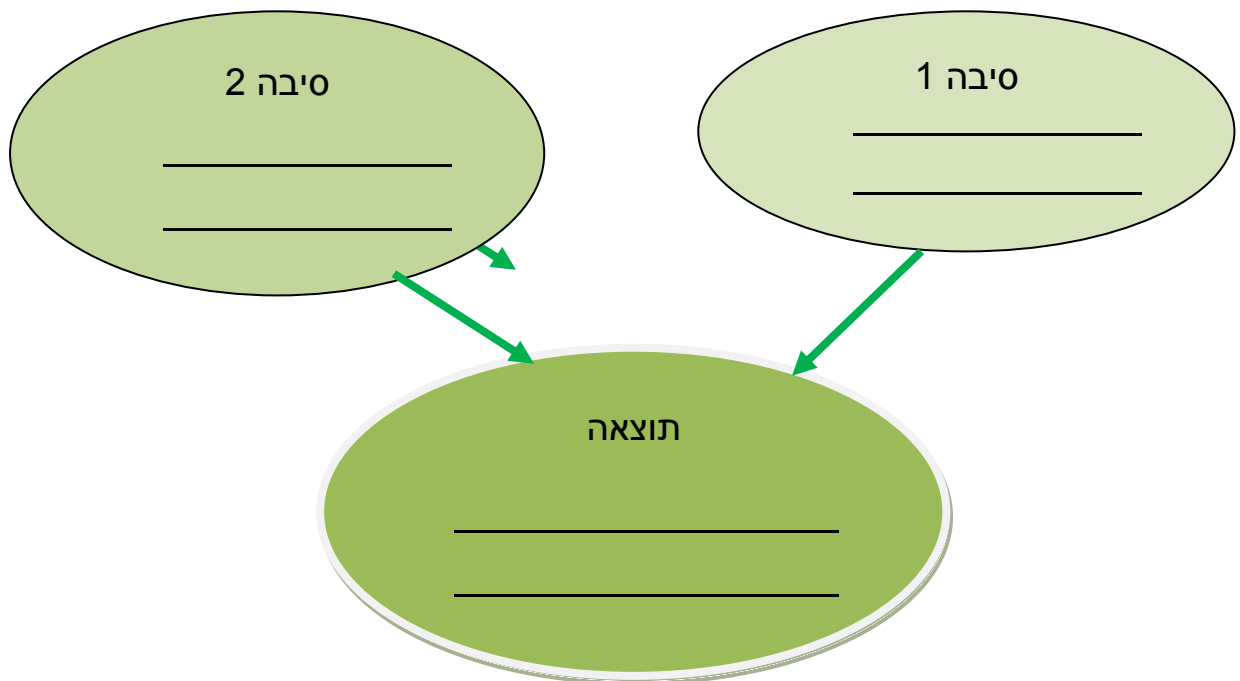
אירוע 1- הוא הסיבה, ההתחלה, האירוע שגרם לאירוע הבא, **בגללו** קרו הדברים הבאים. (מילת הקישור- בגלל, גרם ל.....)

אירוע 2- הוא התוצאה, מה שקרה **בעקבות** האירוע הראשון.

בין האירועים נשתמש **במילות תוצאה- לכו**. בעקבות זאת.

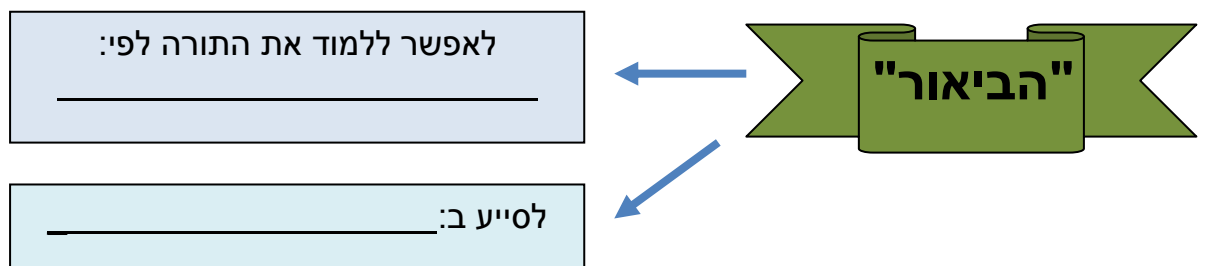
ב. ארגנו את המשפטים הבאים במבנה של **סיבה ותוצאה**

- מנדלסון רצה כי ילדיו יוכלו לקרוא את התורה
- מנדלסון כתב את ה"ביאור"
- מנדלסון רצה להימנע משימוש בתרגומים של נוצרים לתורה

10. קראו את הפסקאות בעמוד 204, המתחילות במילים: "ומאז ועד עתה...", "וזהו הצעד הראשון..." השלימו באיור הבא:

מה הייתה מטרת כתיבת "הביאור" עפ"י מנדלסון?

11. קראו את דברי הרב יחזקאל לנדא המתחילים במילים "ואולי הייתה כוונת המחבר..." השלימו לפי המסופר בפסקה:

- א. הקיפו בעיגול את התשובות הנכונות:
הרבנים התנגדו/ הסכימו לספר "הביאור".
- ב. כיצד מסביר הרב יחזקאל לנדא את התנגדותו
 - כי חשש שנוצרים ילמדו בתנ"ך
 - כי טען שהתרגום לא מדויק
 - כי חשש שהנערים ילמדו בסוף את השפה הגרמנית (האשכנזית) ולא ילמדו את דברי התורה
 - כי טען שבלימוד הביאור, התורה הופכת להיות כלי עזר ללמידת הגרמנית.
- ג. הרב לנדא התייחס למנדלסון כאדם, בכבוד/בזלזול. מחקי את המיותר ונמקי בחירתך.

פעילות סיכום

בפעילות זו, למדנו על משה מנדלסון ועל רעיונות חדשניים אשר פרסם בחייו.

הרעיונות של מנדלסון:

1. הפרדת הדת מהמדינה – אסור להפלות לרעה אזרח במדינה, כי אמונתו שונה.
2. סובלנות – זכותו של כל אדם להאמין באיזה דת שיבחר ולקיים את מנהגיה.
3. סמכות הענישה – צריכה להיות בידי המדינה, ולא בידי ראשי הדת באותה מדינה.
4. לכל דת יש זכות קיום. אין דת אחת צודקת ודת אחת שקרית.

- א. לפניכם 4 אירועים שהתרחשו באותה תקופה.
מה היה אומר מנדלסון לאנשים המשתתפים באירוע? כיצד היה פותר את הויכוח ביניהם?
- ב. כתבו מתחת לכל אירוע, על איזה רעיון מתבסס מנדלסון.

אירוע מספר 1

יהודי ונוצרי עומדים ברחוב, ומתווכחים בקולי קולות. כל אחד בטוח כי יצליח לשכנע את השני, שהדת שלו – היא הדת הנכונה, וכי על חברו להחליף (להמיר) את דתו.

מנדלסון היה אומר להם

הרעיון עליו מתבסס משה מנדלסון:

אירוע מספר 2

ראש העיר באחת מערי גרמניה, ציווה כי כל היהודים יפסיקו להדליק נרות בחנוכה ולמכור סופגניות. הוא טען כי היהודים, אשר מקיימים מנהגי דת שונים ממנהגי הנוצרים, מפריעים לחיי השיתוף של כל אזרחי העיר. הוא אמר, כי יהודי שימשיך לקיים את מצוות החג – ישלח לבית הסוהר

מנדלסון היה אומר להם

הרעיון עליו מתבסס משה מנדלסון:

אירוע מספר 3

יהודי גנב מנוצרי בעיר אחת בגרמניה. התעורר ויכוח – מי ישפוט אותו? מי יקבע מה יהיה העונש? הרב אמר: אני אשפוט אותו. הוא גנב – וגניבה היא עבירה על עשרת הדיברות הכתובות בתנ"ך. שליט העיר אמר: אני אשפוט אותו. הוא גנב – ופגע בכך באזרח העיר.

מנדלסון היה אומר להם

הרעיון עליו מתבסס משה מנדלסון:

אירוע מספר 4

שליטי עיר אחת בגרמניה, החליטו כי היהודים ישלמו סכום כפול של מסים לעיר. כאשר שמעו זאת היהודים, הם באו להתלונן. נאמר להם, כי מכיוון שיום המנוחה שלהם שונה מזה של הנוצרים, ומאחר ואינם לומדים עם הנוצרים באותם בתי-ספר, ואינם מתפללים בכנסייה – הוחלט כי ישלמו מס כפול.

מנדלסון היה אומר להם

הרעיון עליו מתבסס משה מנדלסון: